

ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРЛАРИНИНГ ФУҚАРОЛАРНИНГ ҲУҚУҚЛАРИ ВА ЭРКИНЛИКЛАРИГА ТАЖОВУЗ ҚИЛУВЧИ ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИ БЎЙИЧА ФАОЛИЯТИ

*Ўзбекистон Республикаси ИИБ
Академияси 306-гуруҳ курсанти
Азимов Ойбек Адҳам ўғли*

Аннотация

Ушбу битирув малакавий ишида тадқиқот мавзусининг долзарблиги, профилатика инспекторининг инсон ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш бўйича фаолияти тушунчаси, инсон ҳуқуқ ва эркинликларининг бугунги кундаги ҳолати ва профилатика инспекторининг инсон ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш бўйича фаолиятининг узига хос хусусиятлари ёритилган. Бундан ташқари профилатика инспекторларининг инсон ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш бўйича фаолияти доирасидаги нормаларнинг амалиёт таҳлили ҳамда ушбу фаолият доирасида юритиладиган процессуал ҳужжатлар, ушбу фаолиятдаги муаммо ва камчиликлар, шунингдек, айрим турдаги мавжуд муаммо ва камчиликларни бартараф етиш бўйича бир катор таклифлар илгари сурилган. Шунингдек, инсон ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш фаолияти бўйича бошқа хорижий давлатларнинг илғор тажрибаси ҳамда миллий қонунчилигимиздан фарқли ва ўхшаш томонлари, шунингдек, юқорида келтириб ўтилган жихатлари фойдаланган ҳолда ушбу фаолиятни такомиллаштириш йўналишлари ёритиб ўтилган.

Annotation

This dissertation focuses on the relevance of the research topic, the concept of the prophylactic inspector's work to ensure human rights and freedoms, the current state of human rights and freedoms, and the nature of the prophylactic inspector's role in ensuring human rights and freedoms. In addition, the operational analysis of the norms of the activities of prevention inspectors to ensure human rights and freedoms, as well as procedural documents in this area, the problems and shortcomings in this area, as well as a number of shortcomings and shortcomings. In addition, the best practices of other foreign countries in the field of human rights and freedoms, as well as similar and different aspects of our national legislation, as well as the above-mentioned aspects will be used to improve this activity.

АСОСИЙ ҚИСМ

Ҳар бир фуқаро шахсий ҳуқуқ ва эркинликларга эга. **Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси** — БМТ Бош Ассамблеяси томонидан 1948-йил 10-декабрда қабул қилинган бўлиб, у муқаддима ва 30 моддадан иборат. Уни қабул қилишдан мақсад ҳар бир инсоннинг ҳуқуқ ва эркинликларининг дахлсизлигини таъминлаш ҳисобланади. Шунинг назарда тугган ҳолда маърифат ва таълим орқали шу ҳуқуқ ва эркинликлар ҳурмат қилинишига кўмаклашиши лозим. Декларация ҳар бир инсоннинг табиий ва ажралмас ҳуқуқ ва эркинликлари эълон этилган асосий халқаро ҳужжатдир. Шу тариқа халқаро муносабатлар тарихида биринчи марта инсоннинг ҳамма риюя этиши зарур бўлган асосий ҳуқуқлари ва эркинликлари доираси белгилаб берилган. Декларацияда “инсоният оиласининг ҳамма аъзоларига хос кадр-қимматни, уларнинг тенг ва ажралмас ҳуқуқларини тан олиш — эркинлик, адолат ва ялпи тинчлик негизи” эканлиги эълон этилган бўлиб, бу ҳужжатда ҳар бир фуқаронинг шахсий ҳуқуқ ва эркинликлар ҳуқуқи алоҳида мустаҳкамланади. Декларацияда инсон ҳуқуқларини ҳурмат қилиш, инсон ҳуқуқларининг тенглиги, инсон эркинликлари, инсон ҳуқуқларини амалга оширишнинг демократик жараёни, инсон ҳуқуқларини таъминлашнинг адолатлиги. Декларацияда эълон этилган мазкур инсон ҳуқуқларига оид тамойилларга кўра барча кишилар эркин туғилади ва ўз кадр-қиммати ҳамда ҳуқуқлари жиҳатдан тенг бўлиб, улар қонун олдида тенг ва қонун томонидан баб-баравар ҳимояланиш ҳуқуқига эгадирлар (1, 2, 7-моддалар).

Мазкур декларация қоидалари давлат ёки айрим шахслар томонидан инсон ҳуқуқларини бузиш учун ишлатилиши мумкин эмас. Ҳар бир шахс учун ўзгаларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳурмат қилиш жамият аъзоларининг бурчидир. Хусусан, декларациянинг 7-моддасида барча одамлар қонун олдида тенгдир ва ҳеч қандай айирмачиликсиз қонун томонидан баб-баравар муҳофаза этилиши ҳуқуқига эгадир. Барча одамлар мазкур декларацияни бузадиган ҳар қандай камситишидан тенг муҳофаза қилиниш ҳуқуқига ва ана шундай камситишга гиж-гижлашдан тенг муҳофаза қилиниш ҳуқуқига эгадирлар¹ деган норма белгиланган. Бу эса миллий қонунчилик нормаларида ҳам ўз аксини топган. Конституциямизда ҳам улар алоҳида эътироф этилиб 19-21, 25-35-моддаларда бу қоидалар мустаҳкамланган бўлиб, унга кўра Ўзбекистон Республикасида инсоннинг ҳуқуқ ва эркинликлари халқаро ҳуқуқнинг умумжэътироф этилган нормаларига биноан ҳамда ушбу Конституцияга мувофиқ эътироф этилади ва кафолатланади. Инсон ҳуқуқ ва эркинликлари ҳар кимга туғилганидан бошлаб тегишли бўлади. Ўзбекистон Республикасида барча фуқаролар бир хил ҳуқуқ ва эркинликларга эга бўлиб, жинси, ирқи, миллати, тили, дини, эътиқоди, ижтимоий келиб чиқиши, ижтимоий мавқеидан қатъи

назар, қонун олдида тенгдирлар. Ҳар бир инсон ўз шахсини эркин камол топтириш ҳуқуқига эга. Ҳеч кимга унинг розилигисиз қонунчиликда белгиланмаган мажбурият юклатилиши мумкин эмас.

Ҳар бир инсон шахсий ҳаётининг дахлсизлиги, шахсий ва оилавий сирга эга бўлиш, ўз шаъни ва кадр-қимматини ҳимоя қилиш ҳуқуқига эга. Ҳар ким ёзишмалари, телефон орқали сўзлашувлари, почта, электрон ва бошқа хабарлари сир сақланиши ҳуқуқига эга. Ушбу ҳуқуқнинг чекланишига фақат қонунга мувофиқ ва суднинг қарорига асосан йўл қўйилади. Ҳар ким уй-жой дахлсизлиги ҳуқуқига эга. Ҳеч ким уй-жойга унда яшовчи шахсларнинг хоҳишига қарши кириши мумкин эмас. Уй-жойга киришга, шунингдэк унда олиб қўйишни ва кўздан кечиришни ўтказишга фақат қонунда назарда тутилган ҳолларда ва тартибда йўл қўйилади. Уй-жойда тинтув ўтказишга фақат қонунга мувофиқ ва суднинг қарорига асосан йўл қўйилади. Шунингдэк, 55-моддада бу ҳуқуқлар кафолатланган. Ҳар ким ўз ҳуқуқ ва эркинликларини қонунда тақиқланмаган барча усуллар билан ҳимоя қилишга ҳақли. Ҳар кимга ўз ҳуқуқ ва эркинликларини суд орқали ҳимоя қилиш, давлат органларининг ҳамда бошқа ташкилотларнинг, улар мансабдор шахсларининг қонунга хилоф қарорлари, ҳаракатлари ва ҳаракатсизлиги устидан судга шикоят қилиш ҳуқуқи кафолатланади.

Фуқороларнинг бундай ҳуқуқларига тажовуз қилиш мамурий ҳамда жинойий жавобгарликка сабаб бўлади. Давлат бундай ҳуқуқларни ҳимоялаш борасида уларга қилинган ҳар қандай тажовузларнинг оилдини олиш мақсадида бундай нормалар киритади. Жумладан Ўз Рес МЖТКнинг В боби фуқаронинг шахсий ҳуқуқ ва эркинликларга тажовуз қилувчи ҳуқуқбузарликлар учун жавобгарлик дэб номланиб 40-51⁹гача моддаларни ўз ичига олади. Бундай ҳуқуқлар нафақат мамурий балки жиноят қонунчилиги билан ҳам муҳофаза этилади. Ўз Рес Жиноят кодэссининг ВИ-ВИИ бобларида бундай турдаги жиноятлар учун жавобгарлик бэлгиланган.

Ҳозирги кунда фуқаролар ҳуқуқлари учун қуйидаги янги тажовузлар юзага келмоқда:

- атроф муҳит
- кибэрхуружлар

йўналишларида бўлмоқда. Шунингдэк, бундай ҳуқуқларга нафақат фуқаролар ҳамда давлат органлари ва мансабдор шахслар томонидан тажовуз қилинишининг олдини олиш мақсадида 2017-йил 30-ноябрда ПФ-5268 қабул қилинди. Шахсни ноқонуний ушлаб туриш, қамоққа олиш, жинойий жавобгарликка тортиш ёки ҳукм қилишга сабаб бўлган, ҳужжатлар ёки ашёларга била туриб ёлғон маълумотлар ва бошқа бузиб кўрсатилган фактларни киритиш, ҳақиқатга тўғри келмайдиган кўрсатув беришга мажбурлаш, иш бўйича ҳақиқий

ҳолатларни бузиб кўрсатиш орқали далилларни қалбакилаштирганлик учун, ёлғон гувоҳлик ва ёлғон хабар берганлик учун жавобгарликни кучайтиришни назарда тутган ҳолда, жиноий жавобгарлик киритилсин¹.

Профилактика инспекторлари айнан давлатнинг юқорида кўрсатилган ҳимоя чораларини тامينловчи механизмнинг бир қисми бўлиб, айнан улар фуқароларни бундай тажовузлардан ҳимоялайди. Профилактика инспекторларининг бундай фаолиятини шартли равишда 2 йўналишга ажратиш мумкин:

1. Ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишга қаратилган профилактик тадбирлар.

2. Содир этилган ҳуқуқбузарликка жавобгарлик белгилаш орқали.

Биринчи фаолият бевосита “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисидаги” қонунда алоҳида келтирилган. Бу фаолиятнинг “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисидаги” қонуннинг 22-моддасида белгиланган умумий профилактика орқали амалга ошириш мумкин. Унга кўра ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи органлар ҳамда муассасаларнинг ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш, бартараф этиш бўйича фаолияти ҳуқуқбузарликларнинг умумий профилактикаси содир. Бу борада қуйидаги чора тадбирлар мавжуд:

Ҳуқуқбузарликлар профилактикасига доир давлат дастурларини ва бошқа дастурларни ишлаб чиқиш ҳамда амалга ошириш;

Аҳоли ўртасидаги ҳуқуқий тарғибот;

Ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш, бартараф этиш ҳамда ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни бартараф этиш тўғрисида тақдимномалар киритиш.

Юқоридаги бу фаолият профилактика инспекторларининг бевосита вазифалари рўйхатига киритилган. Ўзбекистон Республикаси жамоат хавфсизлиги концепсияси 4-иловага мувофиқ Маҳаллада жамоат хавфсизлигини самарали таъминлаш мақсадида ички ишлар органлари профилактика инспекторлари зиммасига юклатилган вазифалар мақбуллаштирилади ва уларнинг ягона рўйхати тасдиқланди. Бу вазифалардан:

3. Бириктирилган маҳалла (қишлоқ, овул) ҳудудида аҳоли ўртасида ҳуқуқбузарликларнинг умумий, махсус ва виктимологик профилактикасини амалга ошириш.

8. Тазйиқ ва зўравонликдан жабрланган шахсларга ҳимоя ордерини бериш ва ҳимоя ордери талабларининг ижроси устидан назоратни амалга ошириш.

10. Жисмоний шахсларни ва юридик шахсларнинг вакилларини қабул қилиш, уларнинг мурожаатларини белгиланган тартибда кўриб чиқиш.

11. Ваколатли давлат органлари ва ташкилотлар билан яқин ҳамкорликда бириктирилган маҳалла (қишлоқ, овул) ҳудудида ҳар бир оилани бевосита жойидаўрганган ҳолда, фуқароларнинг жамоат хавфсизлигига оид ва ҳуқуқбузарликларга сабаб бўлиши мумкин бўлган муаммолари ва норозилиklarини аниқлаш, уларни бартараф этиш бўйича зарур чораларни кўриш.

16. Давлат органлари, жамоат ва бошқа ташкилотлар раҳбарларига ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабаблари ҳамда уларга имкон берувчи шарт-шароитларни бартараф қилиш ҳамда маҳалладаги мавжуд ижтимоий муаммоларни ҳал этмаганлик юзасидан тақдимномалар киритиш¹ кабиларни келтириш мумкин.

Шу мақсадда айнан профикактика инспекторларига бу борада маъмурий ҳуқуқбузарликларни кўриб чиқуш ваколоти берилган. Бу эса 2 йўналишнинг ёрқин мисолидир.

Аmmo бу фаолиятда ҳам баъзи муаммоли ҳолатлар мавжуд бўлиб, булар асосан бу фаолиятда профлактика инспекторлари томонидан мустақил кўриб чиқилувчи моддаларнинг сони камлигидир. Агар амалдаги Ўз Рес МЖтКнинг 248-моддасига қарасак, профлактика инспекторлари томонидан мустақил кўриб чиқилувчи моддаларнинг рўйхати мавжуд бўлиб, булар 47-моддаси [биринчи қисмида](#), [47³](#), [54](#), [56¹-моддаларида](#), 110-моддасининг [биринчи қисмида](#) (фуқароларга нисбатан), 111-моддасининг [биринчи қисмида](#), 113-моддасининг [биринчи](#), [иккинчи](#), [тўртинчи](#) ва [бэшинчи қисмларида](#), [114](#), [122](#), [123-моддаларида](#), [127-моддасида](#) (товуш сигналини сабабсиз беришга доир қисмида), [128⁶-моддасида](#), 147-моддасининг [биринчи қисмида](#) (автомобил йўлларини ўзбошимчалик билан қазииш, уларда сунъий нотекистиклар ва тўсиқлар яратганлик, автомобил йўлида ишларни амалга ошириш учун берилган рухсатнома талабларини бажармаганлик, шунингдек йўлларни сақлаш қоидаларини бузганлик учун), [148-моддасида](#) (ажратилган минтақаларда ва ёғоч кўприклардан 100 метргача бўлган масофада олов ёққанлик, тахта тўшамали кўприкларда чекканлик учун), [161-моддасида](#) (фуқароларга нисбатан), 187-моддасининг [биринчи қисмида](#), [188](#), [188²](#), [192](#), [221-моддаларида](#), 223-моддасининг [биринчи қисмида](#), [223¹](#), [223³-моддаларида](#), 224-моддасининг [биринчи қисмида](#) назарда

тутилган маъмурий ҳуқуқбузарликлардир¹. Бу рўйхатнинг кенгайтирилиши бу фаолият самарадорлигини янада оширишга хизмат қилади.

РЕФЕРЕНЦЭС

- [1] [“Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги Қонун](#) // 2014
- [2] [“Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасида кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги Президент Қарори](#) // 2019
- [3] [Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ҳайъатининг кенгайтирилган йиғилишидаги Президент Шавкат Мирзиёевнинг нутқи](#) // 2021
- [4] Арипова, А. Х. (2021). Нутқ моҳиятини ташкил этувчи муҳим восита. Сциентици прогресс, 1(6).
- [5] Абдужалилов, Д., & Арипова, А. (2021). КУЛЬТУРА ОБЩЕНИЯ СОТРУДНИКОВ ОВД. Сциентици прогресс, 2(1), 328-332.